

Dvě řemesla, stejná řehole

Věda je způsob života. Je to tvrdý sport...

Norbert Wiener

S velkým potěšením přečetl jsem si poslední kolo diskuse v SČ 2/96. Rád bych rozvinul podnět nadhozený Janem Řehákem. Jeho poukaz na specifčnost práce vysokoškolského učitele znamenitě zpřesnil a prohloubil mé uvažování o této věci. Ano, jako učitel musím si stále své vědění hierarchizovat tak, abych v jeho prezentaci byl nad úrovní těch, které učím, právě jen tolik, že je ten rozdíl vzrušuje a táhne, ne však natolik, aby je to demotivovalo. V jiném světě se pohybuji s bakaláři, v jiném s magistry a v docela jiném s postgraduaty. Je to náročné řemeslo.

Ale pozor: ta konečná integrace musí být v mé osobě stále na scéně. Zpřítomňuji ji i tím, že občas jakoby mimovolně pootevřu průhled do dalšího podzemního patra, dosud neosvětleného, jež tato expedice ještě nemá v programu. Že krásné bakalárky slastně trnou nad hlubinami mé moudrosti, v to dnes už nepotřebuji ani doufat, ale patří to od nepaměti k odměnám učitelování. A je to i motorem řehole, jejíž svěcení jsem přijal. Přestanou-li totiž trnout, virilní bakaláři rádi předvedou svůj skvělý intelekt zdrcující kritikou mého nedouctví (a uleví tím i své vlastní frustraci, neb i oni přišli na univerzitu připraveni slastně trnout). Dantovo peklo musí být růžovou zahradou proti vedení semináře se studenty, kteří svým učitelem pohrdají. Je tato každodenní konfrontace s nekompromisně kritickými mozky nastupující generace řeholí, již může či nemusí být špičkový badatel v sociálních vědách ochoten se podrobit? Až dosud jsem s Janem Řehákem rád souhlasil, v odpovědi na tuto otázku bych však rád dal k úvaze odlišný názor.

Především, vážený kolego a letitý příteli, zdá se mi, jako by vržením pronikavého světla na situaci učitele zůstala ti ve stínu situace badatele. Jako by ti unikal fakt (obávám se, že na základě až příliš dobré znalosti naší situace), že badatelská práce je rovněž řeholí, ba, že je řeholí daleko přísnější než kantořina. *Jsmo jako olivy: teprve drcení vydáváme ze sebe to nejlepší* (Hrabal). Důtky nezbytí má však badatel v ruce sám. Nedrží je studenti, čekající v daný den a hodinu s neúprosnou pravidelností na dobře připravený seminář. Leč kdo chce ve vědě dosáhnout alespoň standardního výsledku, musí se stejnou neúprosnou pravidelností den jako den mizet na tři čtyři, optimálně na šest hodin do klauzury sinálního svitu svého displeje. Každý kdo má za sebou alespoň dvě monografie, mi potvrdí, že nahodit řemeníci soustředěného myšlení na větším projektu trvá zhruba stejnou dobu, na jakou jsem ji nechal spadnout: vynechal-li jsem v práci den, fatálně ztrácím další den rozběhem, vynechal-li jsem týden, trvá mi to týden, a opustím-li svůj stůl víc než na měsíc, nacházím na něm svůj rukopis jako cosi cizího, nad čím začínám zas jako by od začátku.

A pak je tu čtení: Kdo přečte pět, deset knih ze svého oboru za rok, nemůže nic rozumného napsat. Objevuje parní stroj. Aby se badatel udržel na úrovni diskursu své specializace, musí číst, jak dýchá. Když píše, musí mít tu řeholí, že nečte prakticky než to, co může být stavebním kamenem jeho projektu. Marxleninci se vyzuli z této řehole vyvolčením produkce „buržoasní sociologie“ z diskursu. Byla jim nepřátelská už tím, že tolik publikovala. Někteří jejich potomci, stále ještě zaměstnaní „ve výzkumu“, pokoušejí se občas legitimovat svou nigramotnost a ohradit se před světem odkazem na jedinečnost

transformované společnosti. Řehák, dokládá, že ne každý výzkumník může učit, píše: *Učení předpokládá nejen schopnost a ochotu, ale také podřízení se způsobu práce a organizace školy, jistou odvahu a navíc velké soustředění. Ne každý je ochoten k té řeholi...* Má samozřejmě pravdu. Tvrdím však, že v tom odlišnost kantora nespočívá. Jako badatel jsem ve stejné řeholi, jen o to tvrdší, že si sám musím být organizací a školou, jejímž pravidlům se podrobuji. A odvahu musím mít, zdá se mi, jako badatel o to větší, oč větší je okruh těch, jimž adresuji svou práci. Pracuji-li v základním výzkumu, není to už jen seminář krásných bakalárek, nýbrž celá moje profesionální obec. Okamžik pravdy nepřichází, ovšem, jednou týdně. Ale o to hůř: do tří, nanejvýš do pěti let nastává se stejnou neúprosností: musím položit na stůl knihu, odpovídající normám vědecké práce dnes v Evropě obvyklým. Žádná „interní publikace“ („neveřejné zveřejnění“ je kouzelným vynálezem let nenávratně minulých a sám výraz perlou newspeaku) mne v otevřené společnosti nespasí. V mé knize čte pak každý jako ve slabikáři, jak pevně jsem ty důtky sebekázně držel. Všechny proflákané či promelouchařené dny a týdny se mi v ní nakonec sečtou. Čtenáři (a recenzent) odhalí míru mého nedouctví lépe než zelení mládenci v semináři. Dantovo peklo pohrdání se kolem mne zvedá stejně jako mezi studenty, jen o to horší, že jsou to kolegové. Nic si nepomohu, nepublikuji-li raději nic: nicmochr je stejný lempl jako neumětel, nakonec je ten i onen odsouzen jen do kruhu sobě podobných.

A jsme u jádra toho, co jinak vysvětlujeme jenom vytáčkami: někteří lidé, kteří se u nás profesionalizovali jako badatelé, vytřídili se způsobem, který popisuje Řehák: Ne každý je ochoten k té řeholi... Už šest let mohou publikovat, a nejméně o pět let před tím už každý, kdo si říká sociolog, musel vědět, že publikovat bude moci, alespoň v režimu, jaký tehdy panoval například v Polsku. Pozoruji bez překvapení, jak ti, kdož těch deset let zmarnili, organizují se v lobby lenochů a produkují hlavně důvody, proč nemohou produkovat. Pro útěchu provozují aspoň „klipovou vědu“, jezdí po konferencích s příspěvky, jež se nedají shrnout v knihu: každý další obsahuje totiž totéž v modrém.

Za druhé nejsem přesvědčen, že ta dvě řemesla, kantořinu a badatelství, lze jen stěží sloučit. Realita mluví o opaku. Zajisté, kantořina zdržuje, těžce, ale vezměme si jen autory u nás známé: Anthony Giddens, Zygmunt Bauman i Arnošt Gellner celý život učili – a produkovali knihu každý druhý, třetí rok. Mám tu ostatně kolegu, kantora, který učí už na dvou univerzitách, a co rok, to knižní titul. Ovšem, učí-li člověk, trvá napsání knížky dvakrát tak dlouho, než kdyby neučil. Obávám se, že až spočítáme knížky za posledních šest let v bibliografiích aktivních českých profesorů a docentů sociologie, průměrný jejich počet nebude nižší než u těch, kdož jsou placeni na plný úvazek jako badatelé v základním výzkumu...

Ovšem: *Ne každý je ochoten...* Jedna propast naší sociologii asi rozděluje. Není to ale propast mezi učiteli a badateli, nýbrž mezi těmi, kdož si cosi uchránili z protestantské etiky odříkání a výkonu, a mezi těmi, kdož podlehli době. Době, která – tak jako dříve korumpovala možností pohodlného živobytí – korumpuje dnes možností laciných výdělků. A jsou místa, kde si člověk dodnes může nejenom vybrat, ale mít i obojí. Ale nebudou věčně. Ač mi to asi neuvěří, těm, kdož se jich drží, upřímně přeji, ať si jich ještě užijí. Jako matematik v sociologii, tedy expert, pro něhož neplatí *publish or perish*, klepl Jan Řehák konceptem *řehole* hřebík na hlavičku, – jak už je výhodou těch, kdož sami nejsou namočení.

Ivo Možný